

Fiona Tan 1966
Lift, 2000
Zeefdruk, 85 x 40 cm
Haarlem, Frans Hals Museum |
De Hallen Haarlem

IN DE WOLKEN

Een vereniging oprichten die Cloud Appreciation Society heet, dat klinkt als een welbespraakt staaltje Britse humor... is het zo luchtig bedoeld?

‘Dat is een misverstand waarmee ik regelmatig te maken krijg, want cloudspotting is voor mij zeker geen grap. Kijk, er is geen behoefte aan een Flower Appreciation Society omdat iedereen van bloemen houdt, maar bij wolken is dat anders. Die hebben een negatief imago, mensen klagen er veel over. Het zit ook in de taal, in uitdrukkingen als: ‘er hangt een donkere wolk boven zijn hoofd’, ‘zijn humeur betrok’, ‘hij is neerslachtig’, ‘wolken verschijnen aan de horizon.’ Allemaal negatieve metaforen. Nu gaat het er mij niet zo zeer om dat er iemand moet opkomen voor de wolken. Wat ik belangrijk vind, is dat het goed zou zijn als we er regelmatig aan herinnerd worden dat er schoonheid in het alledaagse te vinden is. Dat je niet naar de andere kant van de wereld hoeft te racen om verrast en verbaasd te worden, om iets te zien wat je nog nooit hebt gezien. Je hoeft alleen je manier van kijken naar de dingen om je heen te veranderen, omdat er schoonheid, grandeur en betovering in het alledaagse zit als je er op de juiste manier naar kijkt. Wolken zijn daar een van de beste voorbeelden van en ze zijn bijna altijd voorhanden. Daarom pleit ik ervoor om wolken op een nieuwe, positieve manier te benaderen, want het werkt heel opbeurend om regelmatig naar boven te turen en je te laten meevoeren door de rustgevende schoonheid van de wolken.’

De tentoonstelling Lucht van afgelopen jaar raakte duidelijk een snaar bij de bezoekers. Alle aanleiding dus voor TOON om Trevor Pretor-Pinney, oprichter van de Cloud Appreciation Society te interviewen. Hij is dé man die kan vertellen wat het kijken naar (wolken)luchten je brengt.

U schreef ergens dat wij nu in feite naar dezelfde lucht kijken als de mens in de prehistorie...

‘Dat klopt. Als er geen condensstrepen van vliegtuigen in beeld zijn, kijken we omhoog naar een wildernis, naar dezelfde wildernis waar mensen honderduizenden jaren geleden naar keken. Als je in het hart van een stad woont, zou je kunnen zeggen dat de hemel de laatste wildernis is die je nog kunt zien. Ik vind dat een mooie gedachte.’

Maar het betekent ook dat Breughel, Ruysdael, Turner en Manet — om maar een paar schilders te noemen — allemaal dezelfde lucht zagen...

‘Precies. Daarom is het ook zo fascinerend en veelzeggend hoe ze de hemel schilderden. De luchten zelf waren hetzelfde, dus de manier waarop zie die afbeeldden vertelt veel over hoe ze naar de wereld keken.’

Hoe zie je dat wereldbeeld veranderen in de wolken?

‘Op de vroege Romeinse mozaïeken tot de renaissance hadden de luchten vaak helemaal geen wolken en was de lucht alleen maar decor, achtergrond. In de barok werden de wolken massiever. Daar waren ze de sofa’s van de heiligen en van engelen. Ze hadden een symbolische rol als de plek waar het goddelijke resideerde, de hemel was immers het domein van God. Wat later verliezen wolken dat he-

LUCHT!
In de Nederlandse kunst
sinds 1850
De Hallen Haarlem
21 juni — 7 september 2014

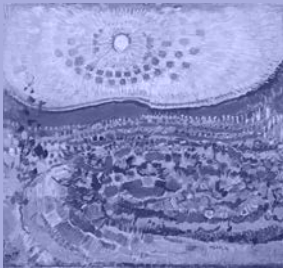
In de zomer van 2014 toonde De Hallen Haarlem een royale keuze aan luchtbeelden: van laat-romantici als Schelfhout, via impressionisten als Weissenbruch en Mesdag, tot hedendaagse kunstenaars als Robert Zandvliet en Guido van der Werve. Zo’n 150 schilderijen, sculpturen, foto’s en films lieten zien hoe inspirerend de lucht was en is als onderwerp voor kunstenaars.

Corneille 1922-2010
Tropique, 1968
Lithografie, 76 x 56,6 cm
Haarlem, Frans Hals Museum | De Hallen Haarlem

Andreas Schelfhout
Duinlandschap met zicht op Haarlem, 1847
Olieverf op paneel
Collectie Simonis & Buunk, Ede

Jan Sluijters
Oktoberzon, Laren, 1910
Olieverf op doek
Frans Hals Museum | De Hallen
Haarlem
Foto: Thijs Quispel

melse en gaan ze afgebeeld worden als natuurverschijnsel, wat ze uiteraard ook zijn. Maar ze krijgen daarbij wel de functie om emotie in een voorstelling te brengen. De Nederlandse en Vlaamse schilders waren daar meesteres in. Ruysdael bijvoorbeeld, was virtuoos in het schilderen van ontzagwekkende maar realistische hemels. Hij had grote invloed op de romantische landschapsschilders hier in Engeland zoals Constable en Turner. Constable noemde de lucht ‘the chief organ of sentiment’. Hij maakte zijn wolkenstudies in de jaren 1820–1830 en die zijn naar mijn mening veel mooier dan de uiteindelijke schilderijen, want ze doen veel moderner aan. Lossier, energieke en vrijer. Ze waren vaak heel snel geschilderd, met op de achterkant data over het weer. Die studies waren niet bedoeld als schilderijen om te exposeren, maar ze waren wel de eerste schilderijen waarop de lucht en de wolken centraal staan. Na hem zag je steeds meer schilders die de uitdaging aangingen om de lucht tot thema te maken.’

Met wisselend succes...

‘Wolken schilderen is moeilijk. Leonardo da Vinci noemde ze ‘lichamen zonder oppervlak’. Wolken hebben iets heel tegenstrijdigs: ze doen zich voor als object, maar hebben geen rand. Het is een grote uitdaging om ze eruit te laten zien als iets wat aanwezig is zonder dat het massief is. En daarbij zijn ze natuurlijk constant in beweging en verandering. Je kijkt naar de lucht, naar je canvas, weer terug... en dan is niets meer hetzelfde. Wolken bieden een enorme kans voor een kunstenaar om energie, dynamiek en emotie in een schilderij te brengen, maar het is ook een grote uitdaging om ze op een geslaagde manier weer te geven.’

Hebben wolken in de kunst ook vaak die negatieve connotatie die ze in het dagelijks leven hebben?

‘Nee, wolken hebben naar mijn idee nooit per definitie een negatieve associatie gehad in de kunst. Soms proberen kunstenaars wel de gevaren van het weer te verbeelden en de destructieve kracht van stormen. William Turner is daar een goed voorbeeld van. Dat is op een bepaalde manier negatief te noemen, maar het is meer een ontzag en respect inboezemende negativiteit, een ode aan de macht van de natuur.’

Als u zelf door een museum loopt, kijkt u dan vooral naar de wolken?

‘Het is inderdaad zo dat ik altijd graag naar de achtergrond van een schilderij kijk, uit welke periode het dan ook komt. Soms ontdek ik dan dat een

kunstenaar iets onverwachts doet, heeft gebroken heeft met de traditie, met het hoe wolken tot dan toe geschilderd werden. Dat is enorm fascinerend. Ik had het bijvoorbeeld bij *De legende van het ware kruis* van Piero della Francesca, die sensationele fresco’s in Arezzo. Zijn wolken zijn heel anders dan de gebruikelijke cartoon-achtige cumuluswolken die in die periode standaard afgebeeld werden. Ze zijn meer van het type wolk dat lenticularis heet, toevalig mijn favoriete type. Die zien er vaak een beetje uit als vliegende schotels. Ik was overdonderd door het feit dat Della Francesca had gekozen voor zo’n onderscheidend soort wolk en raakte daardoor extra geïnteresseerd in zijn kunstenaarschap. Veel mensen letten niet op dingen in de achtergrond. In de echte wereld zien ze wolken gemakkelijk over het hoofd en zo merken ze de lucht op schilderijen vaak evenmin op. Dat is ook wel logisch hoor, want je moet je dan namelijk verzetten tegen wat de schilder je wil laten doen, en niet kijken naar de essentie maar naar de setting, de natuurlijk omgeving. Tenminste, als de wolken zelf niet het onderwerp zijn en dat is vaak het geval.’

Hoe geniet u van de wolken in het dagelijks leven?

‘Het is een keuze en soms vergeet ik het net als iedereen. Je moet actief besluiten om even te stoppen waar je mee bezig bent en je aandacht op de hemel richten. Er is natuurlijk altijd iets wat urgenter is om te doen, maar dat is nou net het punt. Ik wil me af en toe even los maken van het jachtige van alledag en naar de wolken staren is een heel goede manier om dat te doen. Dus als ik buiten ben, doe ik mijn best om mezelf eraan te herinneren omhoog te kijken. Als ik dan iets zie wat mooi of verrassend is, stop ik waar ik mee bezig ben en ik neem ik even de tijd om het te aanschouwen, om mijn aandacht te verleggen van het gedoe hier beneden op de grond naar de hemel boven me. Dat is waar cloudspotting over gaat, denk ik. Het is een houding. Bereid te zijn om af en toe stil te staan en omhoog te kijken. En zo je hoofd leeg te maken, vrij te maken.’

Neemt u dan ook foto’s?

‘Steeds minder. Ik heb steeds vaker het gevoel dat een foto maken het moment verpest en je houdt er alleen maar een inferieure kopie van de werkelijkheid aan over. Tegenwoordig lukt het me zelfs om niet eens meer te denken aan mijn smartphone voor een foto als ik naar de wolken tuur. Dan slaag ik erin om helemaal in het moment te zijn, om het vervolgens op een zen-achtige manier weer te laten gaan.’

Bent u een gelukkiger man sinds u aan cloudspotting doet?

‘Dat denk ik wel, maar er is veel gebeurd in mijn leven sinds ik met de Cloud Appreciation Society begon. Ik heb bijvoorbeeld kinderen gekregen — de tweede naam van mijn oudste dochter is trouwens Cirrus, een type wolk — dus waar mijn geluk precies vandaan komt is niet eenduidig vast te stellen. Maar ik heb zeker het gevoel dat het iets goeds heeft toegevoegd aan mijn leven. Het is een prachtige gedachte om te weten dat er altijd die lucht boven je is om even te ontsnappen aan je stress. Als je niet goed in je vel zit, heb je de neiging naar de grond te kijken en voelt het alsof je het gewicht van de wereld op je schouders draagt. Omhoog kijken is een lichamelijke tegenkracht die alleen al op fysiek niveau helpt om je wat beter te voelen. Het heeft rechtstreeks te maken met je houding en waar je naar kijkt. Omhoog kijken naar de lucht, laat je automatisch al anders te denken, positiever. En de kalme beweging van de wolken, laat je vertragen, tot rust komen. Dus het is een belangrijke en bruikbare techniek, die tegenwoordig heel waardevol is. Omhoog kijken, met je hoofd in de wolken zijn, even een excuus hebben om niets te doen, dat is wat cloudspotting is.’

Is het voor u net zo bevredigend om naar geschilderde wolken te kijken als naar echte?

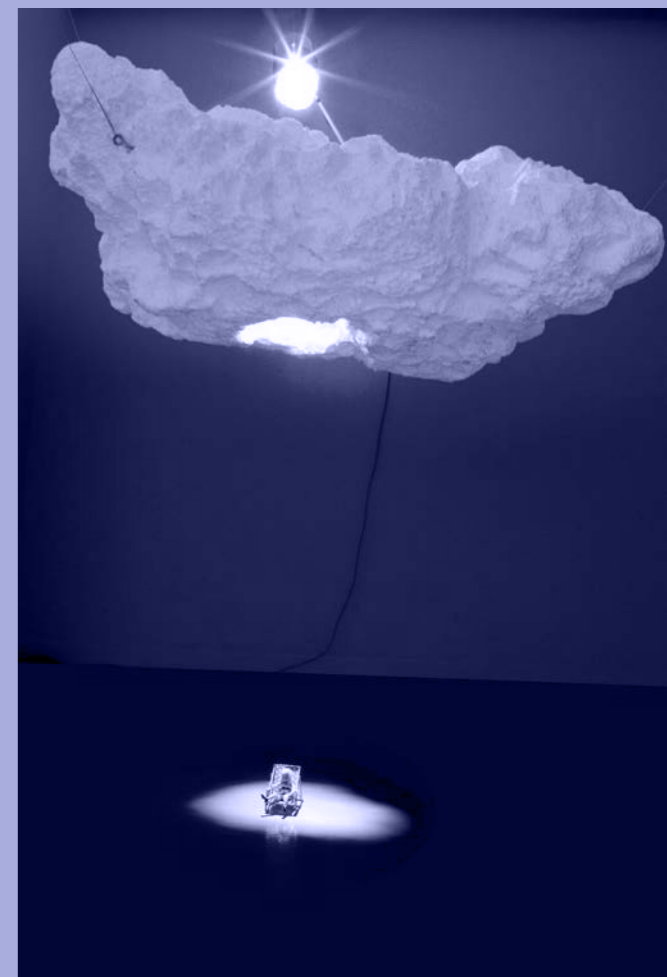
‘Het is moeilijk om te concurreren met de natuur zelf, de impact daarvan. En in een schilderij ervaar je ook niet de hypnotiserende, trage beweging en verandering van wolken, wat ze zo rustgevend maakt om naar te kijken. Aan de andere kant is het makkelijker om puur aan de schoonheid van wolken te denken en ervan te genieten, als ze mooi zijn afgebeeld op een schilderij. Terwijl als je naar echt wolken kijkt, je al gauw denkt: slaat het weer om? Betekent deze lucht slecht nieuws? De kunstcriticus en schilder John Ruskin zei: ‘The medievals never painted a cloud but for to put an angel upon it, now we think of them as nothing more than so many inches of rain or hail.’ Hij wijst erop dat de magie en de symboliek van wolken verloren is gegaan toen de wetenschap zich ontwikkelde en ook de wolken teruggebracht werden tot objecten die gehoorzamen aan de wetten van de fysica. Maar het mooie van kunst is dat ze je soms een beetje terug kan voeren naar die meer romantische, symbolische en esthetische manier van naar wolken kijken. Bij echte wolken ervaar je dat niet op die manier. Toch denk ik ook altijd: een schilderij kan een mooie zonsongang vangen, maar we hebben elk jaar honderden mooie zonsondergangen en die zien we niet, daar vergeten we naar te kijken.’

Maar misschien help kunst ons dus om de schoonheid van wolken weer te zien en nodigt ze je uit om ook af en toe eens een frisse blik op ‘the real thing’ te werpen...

‘Dat klopt wel. Misschien juist ook bij wolken die niet realistisch geschilderd zijn, maar bijvoorbeeld impressionistisch. Dat kan nieuwsgierig maken of jij diezelfde intense beleving kunt hebben bij de wolken als de kunstenaar blijkbaar had. Kunst nodigt je absoluut uit om anders naar dingen kijken, zeker ook naar de lucht.’

Guido van der Werve
Nummer negen, The day I didn't
turn with the world, 2007
HD video op minipac, 9 minuten
Frans Hals Museum | De Hallen
Haarlem
Courtesy de kunstenaar en Galerie
Juliëtte Jongma, Amsterdam

John Körmeling
Gat in de wolk, 1989
Polystyreen, ijzer (isomowolk,
popje, lamp)
Verzameling Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen (M HKA)
Courtesy M HKA Antwerpen